

Egy vitatható kategória: gyűlöletbeszéd

A gyűlöletbeszéd kifejezést hallva sokan kapásból rávágják: cigányozás, zsidózás, románozás. A buzizást, a „nyuggerezést”, a nyomorékozást, a parasztozást vagy a „zsiros hajú feministázást” viszont már jóval kevesebben teszik vagy gondolják hozzá az elnevezéshez. Ez persze nem meglepő: a fogalom leszűkítő értelmezése a kontextust tükrözi, a magyar közbeszédet követi. Bár a gyűlöletbeszéd elnevezés a kilencvenes évek derekán a hate speech tükörfordításaként jelent meg a hazai nyilvánosságban, az új kulturális, politikai és társadalmi közegben jelentésváltozáson esett át. A magyarra áttett kifejezés leszakadt az angol nyelvű változatát kitermelő radikális-emancipatorikus mozgalmi kontextusról: jelentései közül kirostálódott a politikai korrektség elvi szempont- és normarendszere, kikopott annak nyelvfelfogása, társadalomképe, elhalványultak az eredetileg hozzá társított árnyalatok, tartalmi elemek, szinonimák. A gyűlöletbeszéd elnevezés a magyar közéleti diskurzusban nem a „politikailag inkorrekt” beszédmódok gyűjtőkategóriájává, hanem jellemzően a közösségek viszonylag szűk körére vonatkoztatott ócsárlás, negatív indulatkeltés, uszítás megfélemlítőjévé vált.

A tartalmi eltolódásokat, a fogalomhasználatban jelentkező tendenciózus aránytalanságokat már többen konstataálták, leírták, elemezték. Barát Erzsébet arra mutatott rá, hogy a homofób és nőellenes megnyilvánulásokra való vonatkoztatás szisztematikus elmaradása a fogalomhasználat során voltaképp a fennálló patriarchális hatalmi viszonyok megerősítését és legitimálását szolgálja. Tamás Gáspár Miklós főként a fogalommal összekapcsolt kommunikációs jelenség stílus- és hangvételekérdéssé redukálását, a közölt eszmeiségtől és a sértett társadalmi helyzetétől függetlenített tárgyalását nehezményezte. A filozófus több írásában is kiemelte, hogy nemcsak abszurd, de veszélyes is, ha a jogegyenlőség megóvása érdekében „keményen fogalmazó demokratákat” nevezik a gyűlöletbeszéd letéteményeseinek a társadalmi csoportok jogfosztását „sima modorban javasló fasiszták” helyett. Mások azt kifogásolták, hogy a politikai elit nyelvi manipulációjának eredményeként a közvélemény jelentős része sokszor inkább az egyes személyek, főként vezető politikusok elleni verbális támadásokat azonosítja gyűlöletbeszédként a meghatározott társadalmi csoportokat sújtó megfélemlítés helyett.

Azonban még a fogalom hazai (át)értelmezési manővereit érzékenyen követő szerzők elemzéseiből is rendre kimarad a gyűlöletbeszéd és az amerikai angolban ageismként, illetve ableismként aposztrofált jelenségek egymásra vonatkoztatása. Az tehát, hogy a kifejezés jelentései között nem jut hely a nyilvánosan hangoztatott idősellenség és egészség-sovinizmus jelenségekörének, jellemzően még a leszűkítő fogalomhasználat bírálóinak szemhatárán sem igen jelentkezik problémaként. Szintén nem sok reflexió érkezett arra a problémára, hogy miért válhatott a gyűlöletbeszéd kérdése a hazai közélet egyik központi vitatémájává, és miként lehet, hogy a róla folytatott polémia kisebb-nagyobb megszakításokkal lassan tíz éve tartja lázban a politizáló közösséget.

Az időnként csillapodó, máskor hevesebbé váló csatározás a felületes szemlélő (vagy a leszűkítő fogalomhasználat jelenségéből téves következtetéseket levonó elemző) számára pusztán az antiszemitizmus, a cigányellenesség és az agresszív nacionalizmus megnyilvánulásainak törvényi szabályozásáról szóló vitának tűnhet. A vitákat tüzetesebben megvizsgálva azonban azzal szembesülhetünk, hogy a gyűlöletbeszéd-diskurzus effajta értelmezése igen ingatag, sőt félrevezető. Az újabb és újabb hullámokban nekilendülő viták ugyanis döntő részben nem szabályozási, hanem definíciós küzdelmeket foglaltak magukban. A definíciós küzdelmek tétje pedig lényegében az volt, hogy a kifejezés széles konszenzussal redukált értelmezései közül melyik győzedelmeskedik, vagyis a gyűlöletbeszéd melyik tartalmi megfelelője tudatosul valóban súlyos és mielőbbi kezelést igénylő problémaként a közvélemény számára. A cigányellenesség vagy a magyargyűlölet, az antiszemitizmus vagy a keresztényellenesség, a konzervatív értékrendet vallók vagy a szociálliberális szavazók szidalmazása, személyek, szimbólumok vagy csoportok gyalázása? A jogpolitikai jellegű véleményütközések jellemzően ennek a csatározásnak alárendelten, illetve ezáltal erősen meghatározott módon zajlottak – hiszen amíg nem tudjuk pontosan meghatározni, hogy mit is kéne szabályoznunk, addig igencsak nehéz az eszközökről és a megoldásmódokról beszélni. Az a temérdek cikk, interjú, elemzés, nyilatkozat, felszólalás és blogbejegyzés, amely az elmúlt évek során napvilágot látott a tárgykörben, zömében tehát nem megoldási javaslatokat mérlegelt, hanem a gyűlöletbeszéd mibenlétének boncolgatásával összekapcsolt társadalmi és politikai helyzetértékeléseket fogalmazott meg.

A kulcsfogalomként lett kifejezés jelentése ugyanakkor csak bizonyos témák irányában zárult le. A gyűlöletbeszéd fogalmi ernyője más tartalmak felé kinyílt, az elnevezés számos társadalmi és közéleti jelenség lefedésére alkalmassá vált. Bár a társadalmi berendezkedésre, a nemi szerepekre vagy az identitásra vonatkozó radikális-emancipatorikus kérdésselvetések kimaradtak a vitából, az elnevezés körül szerveződő polémiaik apropót, ürügyet és lehetőséget biztosítottak egyéb közéleti kérdések tárgyalására. A hazai nyilvánosság szereplői éppúgy gyűlöletbeszéd címszóval, a gyűlöletbeszéd fogalma kapcsán folytattak vitát a nyelv és az erőszak viszonyáról, a demokrácia sebezhetőségének okairól, a szélsőséges és rendszerellenes politikai erők elleni hatékony fellépés mikéntjéről, mint a demokratikus pártok közti versengés játékszabályairól, a politikai stílusról, a lejáratás és a negatív kampány szerepéről vagy a vallási és nemzeti szimbólumokkal szemben alkalmazott gúnyos hangvétel elfogadhatóságáról. A gyűlöletbeszéd-diskurzusok ily módon mind tematikájukat, mind jelentőségüket tekintve jócskán túlterjedtek bizonyos zavarónak ítélt közéleti beszédmódokról folytatott viták hatósugarán.

